

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ ЗУНР

ВІВЧАРЕНКО Олег Антонович,
*д.ю.н., доктор права УВУ в Мюнхені, доцент,
професор кафедри трудового екологічного та
аграрного права, заступник директора на-
вчально-наукового Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету
ім. В. Стефаника, Заслужений юрист України*

Про історію Західно-Української Народної Республіки є чимало літератури, різнопланової за широтою проблематики і фрагментів в окремих виданнях до монографій та колективних праць. Водночас слід зазначити, що в історичній та юридичній літературі трапляються не лише неоднозначні, а й принципово відмінні, інколи діаметрально протилежні трактування історії ЗУНР. Це можна пояснити не лише різними світоглядами та методологічними підходами, політичними симпатіями її дослідників, але й панівних для багатьох істориків, юристів радянської доби ідеологічними постулатами.

Але, як стверджують численні учасники й очевидці цих подій, як засвідчують факти й документи, у більшості своїй український народ не був готовий до вирішального етапу боротьби за незалежність і державність. І. Нагаєвський згадував, що за час перебування під владою Росії, Україна була «скаліченою духовно, національно, культурно і соціально», тільки «селянська маса залишалася українською, а всі інші прошарки були зденаціоналізовані [1, с. 406].

Процес вивчення історії Західно-Української Народної Республіки, яким займалися українські дослідники, відображає основні тенденції розвитку історичної науки і в радянський час, і в умовах становлення новітньої національної державності, а також зарубіжної україністики. Хронологічно розвиток досліджень з історії ЗУНР простежується від часів існування цього державного утворення до наших днів.

Після розпаду Київської держави і захоплення її земель сусідами – Литвою, Польщею, Туреччиною та іншими, українська державність зникає. Другий період її становлення припадає на часи Гетьманщини, коли була утворена козацька держава за Б. Хмельницького та його наступників [2, с. 87].

Така ж доля спіткала й іншу державу – Західно-Українську Народну Республіку. Навколо їх існування накопичилися різні міфи, домисли, неправдива інформація. Але найпоширенішим засобом відходу від історичної правди було елементарне замовчування. Документальні, законодавчі, інформативні матеріали, того часу, преса знаходилась у спецфондах, були майже недоступними для дослідників. А коли дещо з цього й публікувалось, то тенденційно, на вибірковій основі. Тому хоч період громадянської війни в Україні відображені у понад 15 тисячних колективних та індивідуальних монографіях, книжках, брошурах та статтях, майже 80 збірниках документів, але в них виникнення та діяльність альтернативних щодо радянської влади або прямо ворожих їй державних утворень, держав, органів викривлялись або замовчувались, а документи підбирались вибірково, «препарувались», іноді підроблялись [3, с. 7].

Отож, впродовж багатьох років правда про ЗУНР в Україні замовчувалась, спецфонди архівів, де зберігалися численні документи, заборонені книги, статті та преса були

недоступні. Різно негативною була оцінка ЗУНР там, де вона згадувалась – і в ґрунтовних, в цілому колективних графічних дослідженнях того часу [4, с. 6].

Мали у той час можливість об'єктивніше писати про знаменні події на західно-українських землях українські дослідники і мемуаристи за рубежем: К. Левицький, М. Лозинський, С. Вітик, Н. Полонська-Василенко, Д. Дорошенко, М. Гуцуляк, І. Макух, О. Назарук, М. Стахів, М. Тарнавський, В. Шухевич, А. Кравс, О. Кузьма, М. Чубатий, О. Субтельний, А. Жуковський, В. Верига.

Здобуття Україною незалежності, ліквідація реакційного, антиукраїнського комуністично-тоталітарного режиму, розкриття архівів і спецфондів дозволило українським дослідникам видати ряд ґрунтовних аналітичних праць з історії ЗУНР. Тут у першу чергу, слід назвати праці М. Когутяка, М. Литвина і К. Науменка, С. Макарчука, О. Карпенка, В. Гордієнка й інших.

Особливо, на нашу думку, слід виділити колективну монографію, підготовлену і видану в 2001 р. у Прикарпатському університеті імені Василя Стефаника (відп. редактор і керівник авторського колективу проф. О. Карпенко) «Західно-Українська Народна Республіка 1918-1923. Історія». Книга вирізняється сучасним підходом до вирішення проблем, глибиною і всесторонністю дослідження, об'єктивністю в оцінці явищ, подій і фактів. Подібною їй до цього часу в українській історико-політичній літературі не було.

Що стосується правничої літератури, то тут ситуація значно гірша. З істориків права тільки кілька осіб досліджували цю проблему: відомий професор Львівського університету Кульчицький В.С., професор Тищик Б.Й., доцент Вівчаренко О.А. у 1993 р. опублікували окреме дослідження. Автори її вперше в українській історико-правовій літературі зробили спробу по-новому висвітлити державно-правові аспекти виникнення і діяльності ЗУНР.

Висвітлюючи історію Західно-Української Народної Республіки, автори намагалися охопити достатньо репрезентативний комплекс джерел, серед яких слід виділити такі групи: документи вищих органів ЗУНР і УНР; документи місцевих органів влади та управління ЗУНР; документи політичних партій, громадських, культурно-освітніх, військових організацій і конференцій; праці політичних і державних діячів ЗУНР і УНР; періодичні видання; спогади безпосередніх учасників і свідків подій.

Дуже важливим законодавчим актом початкового періоду діяльності української державної влади став прийнятий УН Радою 13 листопада 1918р. «Тимчасовий Основний закон», тобто, по суті тимчасова Конституція Української держави. Цей закон налічував 5 аркушів.

В аркуші 1 закріплювалась назва держави – «Західно-Українська Народна Республіка».

В аркуші 2 вказувалося, що її територія включає українські етнографічні землі Австро-Угорської монархії, тобто колишні краї Галичини з Володимерею і Буковини, а також українські повіти (комітети) Закарпаття – згідно з «етнографічною картою Австрійської монархії».

Ця територія, зазначалося в аркуші 3, «творить самостійну «Західно-Українську Народну Республіку».

В аркуші 4 закріплювалось верховенство і суверенітет народу в державі, який здійснює їх через свої представницькі органи, обрані на підставі загального, рівного, прямого виборчого права за таємного голосування, за пропорційною системою. Найвищим органом влади мали стати Установчі збори ЗУНР, а до їх обрання вся повнота законодавчої влади належала Українській Національній Раді, виконавчої – Державному Секретаріату.

Гербом ЗУНР (аркуш 5) був затверджений золотий лев на синьому полі, повернений вправо; прапором – синьо-жовтий прапор. Затверджено й державну печатку ЗУНР [5, с. 4].

У теперішній час, в період відродження української державності і культури, вертаються до духовної спадщини, нещодавно знані в Україні лише з критичної преси, імена українських учених діаспори.

До них відноситься і наш, ваш співвітчизник Станіслав Дністрянський – це насамперед, юрист-науковець в галузі теорії права і держави, філософії, соціології права, цивільного, адміністративного, конституційного, міжнародного приватного права, вчений європейського рівня, невтомний політичний діяч. В процесі розбудови та зміцнення української державності в Галичині, активно працював на ниві законотворення. Його своєрідною вершиною законопроектної діяльності став проект Конституції ЗУНР. Її переклад з німецької мови і публікацію вперше здійснив П. Стецюк [6, с. 161].

Війна з Польщею продовжувалась. Польща, яка 5 разів перевищувала Східну Галичину територією і у 6 разів населенням та була значно розвиненіша в політичному і економічному відношенні, надсилала у Галичину все більше військових сил. Правителі ЗУНР з самого початку усвідомлювали, що без допомоги ззовні у цій війні Українській державі з її обмеженими матеріальними і людськими ресурсами не вистояти. Спершу головну подію покладали на допомогу Великої України, розраховуючи, що тоді вдасться витіснити поляків за межі української етнографічної території, зокрема, за річку Сям, яка була природним кордоном між обома державами, і підписати з ними якщо не мир, то хоч би довготривале перемир'я.

А остаточно завершить справу Паризька мирна конференція на засадах права на самовизначення народів, проголошеного В. Вільсоном [7, с. 73].

Однак влада Директорії в Україні не зміцнювалась, а слабшала, її війська відступали до галицьких кордонів. Не ЗУНР одержувала військову допомогу від Директорії, а навпаки.

Всі українські верстви в Галичині, інтелігенція, свідомо частина селянства і робітників віддали своє серце та душу для будови і оборони Західно-Української Народної Республіки. Але історичні події і великий революційний зрив були несподівані. На усіх ділянках державного будівництва відчувався брак урядовців у фінансах, залізничних шляхах, особливо в армії. Нестача кадрів, воєнного спорядження, зброї та амуніції давалися взнаки на кожному кроці. На цій території не було жодної фабрики зброї. Австрія не залишила жодного магазину з воєнним спорядженням та зброєю.

Ще однією причиною поразки Іван Макух, міністр ЗУНР називав слабкий зв'язок із зовнішнім світом. ЗУНР блокувала Франція, а Польща допомагала всіма засобами. Франція подарувала Польщі армію Галлера, яка, замість бити більшовиків, вдарила по українській армії, змусивши перейти її за Збруч.

ЗУНР, твердив І. Макух, не мала сусідів, які б допомогли у будівництві держави. Навпаки, Червона і Біла Росія, Польща, Румунія, Угорщина, Чехословаччина були проти державності України.

ЗУНР також не мала більшості українського населення у містах, і цей факт особливо дався взнаки у перший день встановлення української влади у Львові, який довелося з цієї причини і залишити. У місто, яке було комунікаційно-залізничним центром, перейшло до рук польського війська.

ЗУНР не мала належного зв'язку із політичним світом, не отримувала жодної законної преси.

Зрештою, ЗУНР не мала і своїх дипломатів, які могли б на Найвищій Раді в Парижі відстояти крашу долю свого народу. А швидкість і спритність були тоді вирішальними. «Ми спізналися – отож, програли», – згадував І. Макух [8, с. 114].

Однак поряд з гіркотою тяжкої поразки, цей час, 1918-1923 рр., приніс українцям і певні здобутки. Значно зросла, зокрема на Східній Україні, національна свідомість, яка поширилась на всі верстви суспільства.

Народ здобув упевненість у власних силах, почуття поваги до себе, почуття самоцінності. За ці роки і після них здійснилося якщо й не переможна соціально-політична, то хоч національна революція. І це був великий крок вперед, крок до державності. Цей період, притаманні йому події створили реальну основу для наступного періоду боротьби, появи плеяди відданих борців-патріотів за національне визволення, відродження української соборної держави.

Вважаю обов'язком совісті і серця, нехай не повно, згадати про нашу еліту минулого, що стільки серця, знання, часу і важкої праці присвятили своєму рідному народові. Завжди прагнути відобразити діяльність наших попередників, щоб молоді наступники про них знали, їх шанували та не ставилися байдуже до їхніх заслуг, щоб не повторилося те, про що так майстерно відзначив у «Гайдамаках» наш Тарас Шевченко:

...Степи зеленіють;
Діди лежать, а над ними могили синіють.
Та що з того, що високі?
Ніхто їх не знає,
Ніхто щиро не заплаче, ніхто не згадає.
Тільки вітер тихесенько
Повіє над ними.
Тільки роси ранесенько
Сльозами дрібними їх умиють...
Зайде сонце, осушить, погріє;
А онуки? Їм байдуже – панам жито сіють!

Список використаних джерел:

1. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. Київ, 1993. С.406.
2. Історія держави і права України / За ред. акад. А. Рогожина. Київ, 1996. С.61.
3. Тищик Б.Й., Вівчаренко О.А., Лешкович Н.О. Становлення державності в Україні (1917-1922 рр.). Коломия, 2000. 217 с.
4. Тищик Б. Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Львів, 2004. С.6.
5. Ярославин С. Визвольна боротьба на Західно-Українських землях в 1918-1923 роках. Філадельфія, 1956. С. 41.
6. Стецюк П. Конституція Західно-Української Народної Республіки (Проект, 1920). *Станіслав Дністрянський як конституціоналіст*. Львів, 1999. С. 161-185.
7. Лозинський М. Галичина в рр. 1918-1920. С.73-74.
8. Дзедман М. Іван Макух, адвокат із Товмачика, – міністр ЗУНР. Тлумач, 2010. 114 с.

